

VZCHÁZÍ IMPULS VĚDOMÍ

V těchto dnech se pokusím navázat některé významné věci na úvahu, kterou jsem zde před vámi přednesl v minulém týdnu. (*Viz. Rudolf Steiner: „Dějinný život lidstva“, sv. 3; Tři proudy vývoje lidstva, souvislost lucifersko- ahrimanského impulsu s impulsem Krista-Jahve.*) To, co chci navázat na tyto věci, které nás až do jisté hloubky zavedly do impulsů ovládajících novější vývoj lidstva, to nám vyplyne z nejrůznějších bodů obratu (*mezníků*) novějšího dějinného života. Pokusíme se pozorovat tento dějinný život až k bodu, kde můžeme vidět, jak se lidská duše v přítomné době nachází uvnitř světových spojitostí, s ohledem jednak na svůj vývoj v kosmu, jednak na svůj duševní vývoj vzhledem k božským bytostem a vývoj svého já vzhledem k duchovnu. Chtěl bych však navázat jednou tyto věci na něco více nebo méně všedního a vám známého. Proto kladu dnes zatím za základ (zítra a pozítří uvidíte proč) onen dějinný přehled o novějším vývoji lidstva, který byl i včera zčásti základem úvahy o novějších dějinách, kterou jsem se pokusil podat ve své včerejší veřejné přednášce v Curychu (*„Dějiny nové doby ve světle duchovně vědeckého bádání“; Zprávy 1934, č. 33-35*).

Z dřívějších přednášek, které jsem konal o podobných tématech, víme, že z hlediska duchovní vědy musíme na to, co je obvykle nazýváno dějinami, pohlížet jako na něco, co je přeměněno v symptomatologii. To znamená z hlediska, které mám zde na mysli: To, co obvykle přijímáme jako dějiny, co nazýváme dějinami, co je ve školním vyučování přednášeno jako dějiny, nato bychom se neměli dívat jako na něco skutečně významného ve vývoji lidstva, nýbrž měli bychom se na to dívat jako na symptomy, které se odehrávají jaksi na povrchu, skrze něž je nutno prohlédnout do dalších hlubin dění, čímž se nám pak odhalí to, co je vlastně skutečností ve vývoji lidstva. Zatím co dějiny obvykle pozorují takzvané historické události v jejich absolutnosti, to, co je nazýváno historickými událostmi, budiž zde viděno jen jako něco, co jaksi teprve prozrazuje pravou skutečnost, která se nachází pod nimi. A co - jestliže historické události pozorujeme správně - pravou skutečnost zjevuje.

Není ani zapotřebí myslet příliš do hloubky a přijdeme velmi brzy na to, jak 9 ě t,

strukturu, jak je v přítomné době postavena do vývoje lidstva, to opravdu patří ke skutečnému sebepoznání člověka. Toto sebepoznání není podporováno obyčejnými dějinami. Samozřejmě, někdy je podnícen kousek sebepoznání, ale oklikou: Např. jak mi vyprávěl včera jeden pán, že jednou ve škole nevěděl, kdy byla bitva u Marathónu a dostal proto tři dny domácího vězení! To je pak ovšem něco, co oklikou působí na duši člověka - a co by potom oklikou mohlo něčím přispět k impulsům, jež vedou k sebepoznání! Ale způsob, jak hovoří dějiny o marathónské bitvě, přispěje málo ke skutečnému sebepoznání člověka. Přesto musí i symptomatologické dějiny již brát zřetel na vnější skutečnosti z toho důvodu, že právě pozorováním a hodnocením vnějších skutečností je možno získat výhled do toho, co se skutečně děje.

Nejprve nyní chci jen rozvinout obraz novějšího vývoje lidských dějin, onoho vývoje, jenž se obyčejně ve škole předvádí tak, že se začne objevením Ameriky, vynálezem střelného prachu..., však to všichni znáte, že ano. A že se řekne: Středověk skončil, nyní začíná novověk. Má-li se však takováto úvaha stát pro člověka plodnou, jde o to, aby byl pohled především obrácen na skutečné zvraty ve vývoji lidstva samém. Na ony velké body obratu, kdy duševní život člověka přešel z jednoho uzpůsobení (*směru*) do jiného. Tyto přechody nejsou zpravidla ani pozorovány. Nepozorují se právě proto, že se pro přemíru skutečností přehlédnou. Nuže, my z čistě duchovně-vědeckého pozorování víme, že poslední veliký bod obratu (*mezník*) v lidském kulturním vývoji spadá do začátku 15. století, kdy začíná 5. poatlantské období. Víme, že v roce 747 před mystériem Golgoty započalo řeckolatinské období a že trvalo až do začátku 15. století, kdy započalo novější 5. poatlantské období. Jen proto, že se věci pozorují povrchně, neukáže se obyčejnému nazírání, že se v daném časovém bodě skutečně změnil celý duševní život člověka. A je zcela obyčejný nesmysl, jestliže např. vládne v dějinách o 16. století taková představa, že toto století vzešlo sukcesivně (*následně, v posloupnosti*) prostě z 11. nebo 12. století. Ale vynechává se onen značný převrat (který se odehrál kolem 15. století) a potom se z něho dále vycházelo. Samozřejmě, že takovýto časový bod je aproximativní, přibližný. Ale co není ve skutečném životě přibližné? Všude, kde jeden vývojový pochod, který je sám v sobě souvislý, přechází v jiný, musíme vždy mluvit o „aproximativnosti“, přibližnosti. Když člověk pohlavně dozrává, tak to také nelze v jeho životě určit přesně na den, nýbrž věc se připravuje a potom probíhá. A tak je tomu přirozeně i s tímto časovým bodem 1413. Věci se připravují pozvolna a neobjeví se současně všechno a všude ve své plné síle. Ale nedostaneme se vůbec k výhledu do věcí, jestliže nepřehlédneme zcela věcně k době zvratu.

A nyní, jestliže pohlížíme nazpět za dobu 15. století, zkoumajíce při tomto zpětném pohledu nejdůležitější duševní rozpoložení lidstva, a pak to chceme porovnávat s tím, co po začátku 15. století stále více a více vstupovalo do duševního

rozpoložení lidstva, nemůžeme jinak, nežli obrátit svůj zrak na ony obsáhlé skutečnosti, které se šířily po celý takzvaný středověk v evropském civilizovaném lidstvu a které ještě úzce souvisely s celou duševní konstitucí řecko-latinské doby: *Je* to forma, která se ponenáhlu během staletí vytvořila v katolicismu, vázaném na římské papežství. Katolicismus nelze vůbec až k onomu velkému bodu obratu novější doby pozorovat jinak, než že přihlídneme k tomu, jak byl univerzálním impulsem, jak se jako univerzální impuls šířil. Podívejte, lidé byli ve středověku rozčleťováni: podle stavů, podle rodinných souvislostí, byli rozčleněni v ceších atd. atd. Ale všechna tato členění prolínalo to, co katolicismus vkapával do duší a pronikal jimi v onom hávu, jež přijalo křesťanství pod vlivem různých impulsů, které v těchto dnech ještě poznáme a pod vlivem impulsů, které jsem vám uvedl v předešlých přednáškách. Katolicismus se šířil jako ono křesťanství, které přijalo v Římě podstatné vlivy z oněch stran, které jsem právě charakterizoval.

S čím počítal tento z Říma vycházející a svým způsobem po staletí se vyvíjející katolicismus, který byl skutečně univerzálním impulsem, který byl tou nejhlubší silou, která pulzovala evropskou civilizací, s čím počítal?

Počítal s jistou nevědomostí lidské duše, s jistou sugestivní silou, již je možno na lidskou duši působit. Počítal s oněmi silami, které lidské duševní rozpoložení mělo od staletí, kdy ještě lidská duše, probudivší se teprve v našem období, nebyla ještě plně procitlá. Počítal s těmi lidmi, kteří ještě byli v duši citivé a v duši rozumové - počítal s tím, že do jejich mysli sugestivním působením naočkovával to, co pokládal za užitečné, a u vzdělanců (což byl ponejvíce klérus) počítal s bystrým rozumem, jenž však v sobě dosud nezrodil duši vědomou. Vývoj teologie až do 13., 14., 15. století je takový, že všude počítá s myslitelně nejbystřejším rozumem. Berete-li však svoje poznatky o lidském rozumu z hlediska dnešního rozumu, nemůžete nikdy získat správnou představu o tom, jaký byl rozum lidí až do 15. století. Rozum měl v sobě až do 15. století něco instinktivního, nebyl ještě proniknut duší vědomou. V lidstvu ještě neexistovalo samostatné přemýšlení, které by přicházelo jen z duše vědomé, nýbrž tu a tam existoval nesmírně veliký ostrovtip, jak jej zcela jistě naleznete v mnoha pojednáních až do 15. století (neboť mnohá z těchto pojednání jsou chytřejší, nežli pojednání pozdější teologie). Nebyl to však onen rozum, který působí z duše vědomé. Byl to onen rozum, který,

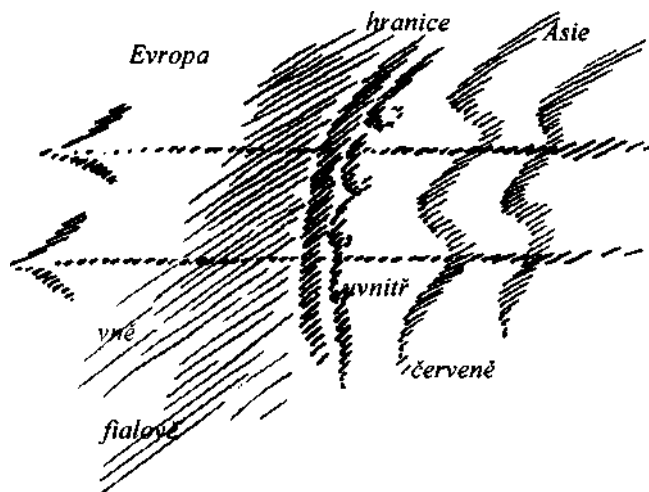
zjednodušeně řečeno, působil z božství. Esoterně řečeno působil z anděla (angelos), tedy jako něco (**rozum**), čím člověk ještě nevládl (**nedisponoval**). To se stalo možným teprve tehdy, když byl člověk odkázán sám na sebe skrze duši vědomou. Jestliže je takto sugestivní silou šířen nějaký univerzální impuls tak, jak to provádělo římské papežství a vše, co s ním bylo v církevní struktuře spojeno, pak se mnohem více postihne společný prvek, skupinově duševní prvek lidí. A to také katolicismus postihl a přivedl (budeme o věcech mluvit ještě z jiného hlediska) jisté impulsy novějších dějin tak daleko, že tento univerzální impuls šířícího se katolicismu našel svého útočícího bořitele (**své beranidlo**) v římsko-germánském impériu. A vidíme, jak se šíření univerzálního římského katolicismu děje vlastně za neustálého střetávání se a potyček s římsko-germánským impériem. Stačí studovat v běžných dějepisných knihách dobu Karolingerů, dobu Hohenstaufů, a uvidíte všude, že se v podstatě jedná o to, aby do evropské kultury vnikal katolický univerzální impuls tak, jak je zamýšlen Římem.

Chceme-li se na věc podívat správně z hlediska kultury duše vědomé, musíme se podívat na veliký bod obratu, jímž se zevně, symptomaticky ukazuje, jak to, co během středověku bylo skutečně vládnoucí v právě charakterizovaném smyslu, přestává být vládnoucí tak, jak tomu bylo dříve. A tímto bodem obratu v novějším dějinném vývoji je to, že roku 1303 je na základě francouzského rozhodnutí papež prostě přesazen z Říma do Avignonu. Tím bylo učiněno něco, co by se dříve samozřejmě nemohlo stát a v čem se ukázalo: Nyní začíná něco, co ukazuje, že se lidstvo stává jiným nežli dříve, kdy se cítilo být ovládáno univerzálním impulsem. Nelze si představit, že by dříve mohlo některého krále nebo císaře prostě napadnout, aby papeže přesadil z Říma někam jinam. Roku 1303 byl učiněn krátký proces: Papež byl přeložen do Avignonu a tím počíná ono hašteření s papeži a protipapeži, které bylo právě spojeno s přesídlením papežství. A ve spojitosti s tím potom vidíme, jak bylo postiženo něco, co ovšem bylo ve zcela jiné souvislosti s křesťanstvím, co se dostalo do jistého vnějšího spojení s papežstvím. Zatím co v roce 1303 je papež překládán do Avignonu, vidíme, že brzy poté, v roce 1312, je zrušen řád Templářů. To je takový bod obratu (**mezník**) novějších dějin. Takový bod obratu nemá být pozorován jen pokud jde o jeho skutečný obsah, nýbrž má být pozorován jako symptom, aby se poněmáhle přišlo na to, jaká skutečnost je za ním.

Chceme si nyní povšimnout jiných takových symptomů. Máme je, dáme-li před naši duši předstoupit době, ve které tento bod obratu spočíval. Díváme-li se na Evropu, je nám nápadná skutečnost, že evropský život více směrem na Východ je přece jen radikálně ovlivňován oněmi událostmi, jejichž působení

ní v dějinném životě bylo takového druhu - řekněme - jako přírodní události. Jsou to ta neustálá stěhování (započala stěhování Mongolů v další novější době), která se odehrávala z Asie do Evropy, a která vnesla do Evropy asiatský prvek. Musíte jen uvážit, že když takovou událost, jako je avignonská, navážete na tuto skutečnost, získáte významné opěrné body pro historickou symptomatologii... Uvažte totiž následující: Chcete-li vědět, jaké byly vnější lidské vlohy a působení, jež navazovaly na avignonskou událost (a které k ní vedly), pak se budete moci zastavit u souvislého komplexu lidských rozhodnutí a skutečností. To nemůžete učinit, jestliže pozorujete

takové události jako stěhování Mongolů do Evropy, - a později Turků. Pohlížíte-li na takovou historickou událost, na takovýto komplex skutečností, musíte se (chcete-li skutečně dojít k dějinné symptomatologii) pustit do takovýchto úvah: Předpokládejte, že zde je Evropa, zde Asie (viz obr.), tažení vede sem.

Dejme tomu, že by takové tažení dospělo až k této hranici, za ní by byli Mongolové, později Turci, kdokoli... před ní by byli Evropané. Vezmete-li avignonské události, najdete komplex skutečností, lidských rozhodnutí, lidských činů... Tak tomu není v případě mongolského vpádu. Tam musíte pozorovat dvě stránky, jednu, která leží zde (na jedné straně hranice), a druhou, která leží tam (na druhé straně hranice). (Viz obr.) Pro Evropany je tento nápor (**mongolský**), který sem přichází z Asie, jakoby přírodním úkazem. Je vidět jen jeho vnější stránka. Mongolové sem přicházejí, útočí, vnikají sem. Za tím vnějším projevem se však skrývá všechna ta duševní kultura, kterou nosí sami v sobě. Za tím vnějším projevem spočívá jejich vlastní duševní život. Necht' je to posuzováno jakkoli, ale za tím vnějším existuje vnitřní duševní život. Ten sem (**navenek**) přes hranici nepůsobí vůbec. Hranice se stává jakýmsi sítem, jímž projde jen něco jako

živelné účinky. Takové dvě stránky (vnitřní a vnější) v avignonské události přirozeně nenajdete. Nenajdete tam nitro, jež zůstává v lidech před hranicí, ani pouze to, co je obráceno ven k druhým. V avignonské události je vše součástí jednotného komplexu. Taková událost, jako je stěhování z Asie do Evropy, takové události mají velikou podobnost s přírodními jevy.

Pomyslete si, že se díváte na přírodu..., vidíte barvy, slyšíte tóny. To všechno je koberec (*opona*), to všechno je schrána. Za oponou je duch, bytosti živlů (*elementární duchové*). Zde máte takovou hranici. Hledíte svými očima, slyšíte svými ušima, cítíte svými rukama. Až k oponě je duch, před oponu nepronikne. Tak je tomu v přírodě. V případě Mongolů je to - ne zcela stejné, ale trochu podobné. Co tam (za hranicí) existuje jako duševno, neproniká sem (přes hranici), vzhledem k jiné krajině (*k Evropě*) to obrací jen svoji vnější stranu. (*Pozn. vydavatele: Zkráceně řečeno zde R. Steiner praví: V případě avignonských událostí zde posuzujeme vnější projevy v souvislosti s vnitřním duševním životem, neboť ten mají Evropané stejný a tedy je jim znám, je jim vlastní. V případě mongolského vpádu posuzujeme vnější projevy bez souvislosti s vnitřním duševním životem Mongolů, neboť ten je Evropanům cizí a tedy jim není znám, není jim vlastní. Obdobně posuzujeme vnější projevy přírody bez souvislosti s tím, co je jejím vnitřním světem.*)

Je mimořádně významné, abychom si povšimli tohoto pozoruhodného útvaru ležícího uprostřed mezi střetávajícími se národy či rasami, jež se k sobě obracejí jaksi jen svou zevní stranou. Je mimořádně významný tento pozoruhodný útvar uprostřed, který také vystupuje mezi symptomy, mezi vlastním lidsky-duševním univerzálním životem (jak na něj musí být pohlíženo, vidíme-li něco, jako je avignonská událost), a mezi opravdovými přírodními dojmy. Všechno to historické povídání, které se v novější době objevilo, a které nemá ani zdání o zasahování takovéto věci v rozhraní (*uprostřed*), všechno to ne- dospívá ke skutečným kulturním dějinám. Ani Bacon, ani Ranke (*ani Buckle 1822-1862, ani Ratzel 1844-1904*) nemohli proto dojít ke skutečným kulturním dějinám. Jmenuji dva daleko od sebe se nacházející badatele o kulturních dějinách, protože oba vycházeli z předsudků. Ano, je prostě nutné, když dvě události následují za sebou, pozorovat je tak, že to pozdější je následek, to dřívější příčina - a že lidé v nich takto stáli.

- To je tedy opět jedna taková událost. Jestliže ji budeme pozorovat jako symptom v novějším vývoji lidstva, stane se, jak v těchto dnech uvidíme, mostem od symptomů ke skutečnosti.

Z komplexu skutečností vidíme vynořovat se něco, co chceme pozorovat opětně spíše symptomaticky. Vidíme na Západě Evropy, zpočátku ještě jako více nebo méně jednotný útvar, vynořovat se to, co se později stává Francií a Anglií. Neboť zpočátku nevidíme vlastně vůbec rozdíl v tom, co se takto vynořuje a co se později stává těmito dvěma útvary (jestliže nepřihlížíme k vnějším rozdílům, jako je průliv La

Manche, který je přece jen něčím geografickým). V Anglii existuje v dobách, kdy počíná novější dějinný vývoj, všude v podstatě francouzská kultura. Anglické panství sahá na druhou stranu do Francie, členové jedné dynastie si činí nárok na trůn v druhé zemi atd. Ale jednu věc vidíme, která se tu vynořuje (**vědomí národní sounáležitosti**), která po celý středověk rovněž patřila k tomu, co bylo zahrnuto do podřízenosti katolicko-římskému univerzálnímu impulsu. - Řekl jsem již, že lidé měli společenství. Měli v rodinách pokrevní příbuzenské svazky, na nichž houževnatě lpěli, měli cechovní společenství, všechno možné. Ale vším tím prochází něco, co bylo mocnější, co vykonávalo větší vládu, něco, čím bylo vše ostatní hnáno do podřízenosti, čím všemu ostatnímu byl vtiskován ráz. To byl právě římsky formovaný, katolický univerzální impuls. A tento římsko-katolický univerzální impuls učinil právě tak něčím podřízeným i národní sounáležitosti, jako cechy nebo jiná společenství. Národní sounáležitost nebyla v době, kdy římský univerzální katolicismus skutečně vyvíjel svoji největší impulsivní sílu, pokládána za to nejdůležitější v duševní struktuře člověka. Nyní ale došlo k tomu, že se na nacionálnost (národní prvek) pohlíželo jako na něco, co se stává pro člověka podstatným, nekonečně podstatnějším, než tomu mohlo být dříve, kdy katolický univerzální impuls ovládal vše. A významně to vidíme vystupovat právě v té oblasti, kterou jsem vám právě vyznačil. Ale současně vidíme - zatímco se tam vynořuje všeobecná idea cítit se jako národ (budeme o této věci ještě mluvit) - jak se vyvíjí úsilí uskutečnit velmi důležité, významné diferencování. Zatímco vidíme, jak se po dlouhá staletí ve Francii a v Anglii šíří jistý jednotný impuls, vidíme, jak v 15. století nastává diferencování, pro které je nejdůležitějším bodem obratu (**nejvýznamnějším mezníkem**) vystoupení Panny Orleánské v roce 1428, čímž je dán podnět - a budete-li hledat v dějinách, uvidíte, že tento podnět, který působil dále, je důležitý, mocný - čímž je dán popud k diferencování mezi Francií na jedné a Anglií na druhé straně.

Tak vidíme vynořovat se národnostní prvek jako něco, co vytváří společenství, a ve stejné době toto pro vývoj novějšího lidstva symptomaticky významné diferencování, které má svůj bod obratu ve vystoupení Panny Orleánské v roce 1428. Řekl bych: V okamžiku, kdy impuls papežství musí západní evropské obyvatelstvo propouštět ze svých pout, v tomto okamžiku se vynořuje síla národního prvku na Západě a je tam silou tvořivou. Nesmíte se dát klamat v takovéto věci. Tak, jak vám jsou dnes dějiny líčeny, můžete

samozřejmě u každého národa činit zpětná pozorování a můžete říci: Ano, zde také již existoval nacionální prvek atd. Tehdy nepřikládáte žádnou důležitost tomu, jak věci působí. Můžete se podívat, jak je tomu u slovanských národů. Ty budou samozřejmě pod dojmem dnešních idejí a proudů odvozovat svoje národní cítění a síly z dob co možno nejdálších. Avšak nacionální impulsy byly např. právě v době, o níž dnes mluvíme, zvláštním způsobem působivé. Takže máte danu epochu těch nejproměnlivějších impulsů na územích, o nichž jsme právě mluvili. To je to, na čem záleží. Je nutno probít se k objektivitě, máme-li být s to uchopit skutečnost. - A právě takovou symptomatickou skutečností, která rovněž vyjadřuje a zevně projevuje vynoření se duše vědomé podobně jako v předchozím případě, je též podivuhodné zvláštní vymanění se italského národního vědomí z nivelizujícího papežství, z papežství dosud se rozlévajících po Itálii a činících národní prvek rovnostářským. V Itálii je to právě v této době v podstatě nacionální impuls, který emancipuje lidi na italském poloostrově od papežství. - To všechno jsou symptomy, které tu existují v době, kdy se uvnitř Evropy chce z kultury duše rozumové a duše cí- tivé vyvinout kultura duše vědomé.

V téže době (přirozeně, díváme se tu na staletí) vidíme pak rozpory, které začínají mezi střední a východní Evropou. To, co se vyvinulo v římsko-germánském impériu z toho, co jsem označil jako útočícího bořitele (*beranidlo*) vzhledem k papežství, to se střetá s pozvedajícími se Slovany. A vidíme, jak se toto vzájemné prolínání, ovlivňování mezi střední a východní Evropou odehrává skrze nejrůznější historické symptomy. - Není třeba panstvu v dějinách tak široce otvírat dveře, jak to činí dnes učitelé dějin. Konečně musí již být po- třetěncem ten, kdo předkládá lidem jako velké historické události onen ho- kuspokus, který se odehrál mezi Ludvíkem Pobožným a jeho syny atd. v jisté oblasti Evropy. Musí již být potřetěncem, jestliže vypočítává jako historicky významné ony události, které ve svých dramatech, jednajících právě o nich, předkládá jako historicky významné. Tyto historické rodinné události nemají více významu, než jakýkoli jiný rodinný tlach. Tyto rodinné události nemají s vývojem lidstva žádnou spojitost. Pro to dostane člověk cit teprve tehdy, když provádí v dějinách symptomatologii. Neboť pak dostává smysl pro to, co je pro vývojový pochod lidstva celkem bezvýznamné, a pro to, co se skutečně pozvedá vzhůru. Významnou věcí v novější době je všeobecné rozladění mezi evropským středem a evropským Východem. Ale v základě vzato je toto rozladění jen jakýsi následek toho, co se tu odehrálo s Otakarem atd. (*Pozn. vydavatele: Otakarem se tu patrně míní český král Přemysl Otakar II., který německým živlem osazoval česká a moravská území, zejména při zakládání královských měst.*) To vlastně jen poukazuje na to, co se ve skutečnosti děje. Naproti tomu má velký význam, jestliže nepozorujeme tuto událost jednostranně, ale tak, že vidíme, jak (zatím co ono rozladění stále trvá) ko- lonizátorská činnost přenášela ze

střední Evropy do východní selská hnutí, jak přiváděla později od Rýna až dolů do Sedmihradska lidi, kteří tam pak (a to nastalo míšením mezi střední a východní Evropou) v nehlubším smyslu ovlivňovali celý život (jak se později na těchto územích vyvinul). Vidíme tedy na jedné straně přicházející Slovany, jak se dostávají svým konáním do promísení s tím, co se ve střední Evropě vytvořilo z římsko-germánského impéria, a to je neustále prolínáno středoevropskými kolonizátory, kteří přecházejí na Východ. A z tohoto pozoruhodného dění vystupuje vzhůru to, co se pak v dějinách stává habsburským mocnářstvím. Ale něco jiného, co tu z tohoto shonu všude v Evropě vystupuje, jak jsem vám to právě charakterizoval, je tvoření se jistých středisek s ústředním, vlastním smýšlením, jež se vytvářejí uvnitř malých společenství měst. Od 13. do 15. století je hlavní doba, kdy se objevují po celé Evropě města se svým vlastním městským smýšlením. To, co jsem před chvílí charakterizoval, žije tak v těchto městech... ale v těchto městech se vytvářejí individuality. *(Srovnej: „ Dějiny středověku až k velkým vynálezům a objevům “.)*

Pro tuto dobu je rozhodně pozoruhodné a významné, jak se po rozčlenění Francie a Anglie, nejprve v Anglii pomalu, ale důkladně připravuje to, co se pak v Evropě stává parlamentarismem. Z dlouho trvajících občanských válek (můžete se o tom dočíst v dějinách), od roku 1452 do roku 1485, se pod nejrozmanitějšími vnějšími symptomy vyvíjí historický symptom klíčícího parlamentarismu. Lidé chtějí, když v 15. století počíná věk duše vědomé, vzít svoje záležitosti sami do rukou. Chtějí spolurozhodovat, chtějí parlamentarizovat, debatovat o tom, co se má stát, a chtějí pak z toho, o čem debatují, utvářet vnější děje, nebo si chtějí někdy alespoň namlouvat, že utvářejí vnější události. A to se vyvíjí (z těžkých občanských válek v 15. století) uvnitř Anglie z oné konfigurace, která je zřetelně odlišná od toho, co se vytvořilo ve Francii také pod vlivem nacionálního impulsu. Musí nám tudíž být jasné: Takovýmto symptomem, jako je vznik parlamentarismu z anglické občanské války v 15. století, vidíme, jak se mísí, jak se proniká navzájem na jedné straně vzcházející nacionální idea, na druhé straně impuls, který nás již velmi zřetelně vede k tomu, co chce duše vědomá, která se v člověku ohlašuje. A z důvodů, které se nám ještě ukážou, probíjí se i impuls duše vědomé právě prostřednictvím těchto událostí v Anglii. Přijímá však povahu onoho nacionálního impulsu, který mohl obdržet právě jen tam. Proto dostává toto zabarvení, tento odstín. Tím jsme absolvovali pozorování mnohého z toho, co dalo Evropě její konfiguraci právě na začátku věku kultury duše vědomé.

Za vším tím se v pozadí, pro Evropu jako poloviční záhada, vyvíjí to, co se později stává ruským útvarem, na co se právě pohlíží jako na něco neznámého. Víme proč: Protože to, co v sobě nese, nese v sobě jako zárodky pro budoucnost. Ale rodí se to zpočátku ze samého starého (*z minulosti*), nebo alespoň z takového, co vlastně pochází z duše vědomé, nikoli však z ruské duše. Přirozeně, že to kdysi z lidské duše vzešlo, ale zde to nevzešlo z ruské duše. Žádný ze tří prvků, které vytvořily konfiguraci ruského útvaru, nevznikl v ruské duši. Prvním z těchto prvků byl ten, který přišel z Byzance, z byzantského katolicismu. Druhým ten, jenž se sem vlil normansko-slovan- ským míšením krve. Třetí sem přišel z Asie. Všechny tři nejsou něčím, co by vytrysklo z nitra ruské duše, dalo to však konfiguraci tomu, co se tu za evropským děním vytvořilo jako záhadný útvar na Východě.

A nyní hledejme společný znak pro všechny věci, které tu před námi vystupují jako symptomy. Existuje jeden takový společný znak, který je velmi nápadný. Stačí jen, když porovnáme to, co je vlastní hnací silou, s tím, co bylo dříve vlastní hnací silou ve vývoji lidstva - a najdeme významný rozdíl, který nám charakteristicky poukáže na to, co je podstatné v kultuře duše vědomé, a na to, co je podstatné v kultuře duše rozumové a v kultuře duše citivé.

Aby se nám věc stala co možno nejjasnější, můžeme to prozatím porovnat s takovým impulsem, jako je křesťanství. Něco, co musí být u každého člověka produkováno z jeho nejvlastnějšího nitra, impuls, který skutečně přechází do dějinného dění, který však je produkován z nitra člověka. A křesťanství, to je největší impuls tohoto druhu ve vývoji Země. Ale můžeme vzít i menší impulsy. Stačí, vezmeme-li jen to, co za augustovské doby vstoupilo do římského prvu a podíváme-li se na impulsy v řeckém životě, tak často tryskající z lidské duše. Potom uvidíme, jak všude vstupuje do vývoje lidstva něco nového, co je skutečně produkováno z lidské duše. Tato doba kultury duše vědomé nepřináší ve vztahu k něčemu takovému žádnou „naisanci“, nýbrž nejvýše „renaisanci“, jakési znovuzrození. Pokud jde o to, co vychází z lidské duše, dochází nejvýše k renesanci, ke vzkříšení starého. Neboť všechno, co tu zasahuje jako impulsy, není něčím, co vyvěrá z lidské duše. První, co nás napadá, je přece nacionální idea (jak se zhusta nazývá), správně bychom řekli nacionální impuls. Ten se nerodí jako produkt lidské duše, nýbrž spočívá vtom, co jsme obdrželi dědičností. Spočívá vtom, co nacházíme. Ale něco zcela jiného je, řekněme, to, co vlivem četných duchovních impulsů vystupuje v řeckém životě. Tento nacionální impuls - je halasným apelováním na něco, co tu existuje jako přírodní produkt. Zde neprodukuje člověk nic ze svého nitra, když se považuje za příslušníka nějaké národnosti, — ale poukazuje jen na to, že rostl jistým způsobem, jako roste rostlina, jako roste jiná přírodní bytost. A úmyslně jsem vám poukázal na to, že to, co přichází z Asie (tím, že se to obrací k evropské kultuře jen jednou svojí stranou), je něco přírodního. Opět se neděje v Evropě nic, co by se vytvářelo z lidské

duše následkem toho, že Mongolové a po nich Turci vpadli do evropských událostí, ačkoli se zevně vlivem tohoto impulsu děje mnohé. Ani v Rusku se neděje nic, co by vycházelo z lidské duše, co by tím bylo zvláště charakteristické. Toto normansko-slovanské míšení krve rozšířil jen byzantinismus a asiaticismus. Jsou to dané skutečnosti, přírodní skutečnosti, které vstupují do lidského života, - ale není skutečně nic produkováno z lidské duše. Mějme to na paměti jako východisko pro pozdější pozorování. Povaha toho, co se člověka dotýká zvenčí, stává se zcela jinou od 15. století.

Pozorujme více vnitřní události. Podívali jsme se nyní na vnější dějinné skutečnosti. Pozorujme více vnitřní události, které jsou již více v souvislosti s impulsem duše vědomé, prolamujícím kůru lidské duše. Zde vidíme, jestliže obrátíme svůj pohled například na kostnický sněm v roce 1414, Husovu popravu. V Husovi vidíme osobnost, která, abych tak řekl, vystupuje podobna lidské sopce tímto určitým způsobem. Roku 1414 začíná kostnický sněm, který jej soudí. Soudí jej na počátku 15. století, který je právě počátkem kultury duše vědomé. Jak stojí tento Hus v moderním životě? Jako mohutný protest proti celé sugestivní kultuře katolického univerzálního impulsu. V Husovi se vzpírá sama duše vědomá proti tomu, co duše rozumová nebo duše citivá přijala římským univerzálním impulsem. Ale ve spojitosti s tím vidíme - mohli bychom též poukázat, jak se to již připravovalo v bojích Albigenských atd. - jak v podstatě nejde o ojedinělý jev. Vidíme, jak v Itálii vystupuje Savonarola, vidíme, jak vystupují jiní. Je to vzepření se na sebe samu postavené lidské osobnosti, která vlivem tohoto stání na sobě samé chce dojít i k svému náboženskému vyznání. Obrací se proti sugestivnímu univerzálnímu impulsu papežského katolicismu.

To má svoje pokračování v Lutherovi, to má svoje pokračování v emancipaci anglikánské církve od Říma, která je tak mimořádně zajímavá a významná. To má svoje pokračování v kalvínském vlivu v určitých končinách Evropy. To je něco, co prochází jako proud celým civilizovaným evropským světem, co je více vnitřní než ostatní vlivy, co již více souvisí s duší člověka.

Ale jak?

Také jinak, než tomu bylo dříve. V základě vzato, co obdivujeme na Kalvínovi, na Lutherovi, jestliže je právě bereme jako historické zjevy? Co obdivujeme na těch, kteří osvobodili anglický život od Říma? Nikoli nové produktivní ideje, nikoli něco nového, co je produkováno z duše, ale sílu, se kterou

chtěli vlévat starou tradici do nových forem, takže zatím co dříve to bylo přijímáno spíše nevědomě instinktivní duší rozumovou nebo duší citivou, mělo to nyní být přijímáno z vědomé duše člověka, postavené na sobě samé. Ale nevytváří se nové vyznání, nevytvářejí se nové ideje. Vedou se spory o staré ideje, nenachází se nové symbolům. Pomyslete jen, jak bohaté bylo lidstvo v produkci symbolů, čím dále jdeme nazpět.

Skutečně, takové symbolům, jako je symbol svátosti oltářní, musel být kdysi vyprodukován z lidské duše. V Lutherově a Kalvínově době bylo možné se jen přít o to, zda-li tak nebo tak! Ale takový impuls, který je sám ze sebe, který musí být produkován z lidské duše, tu neexistoval, v celém širokém rozsahu tu nebyl. Nový poměr k těmto věcem znamená, že nastává příchod kultury duše vědomé, nikoli však nové impulsy.

Můžeme proto říci: Tím, že tato nová doba přichází, působí v ní objevující se duše vědomá. Projevuje se v dějinných symptomech. A vidíme, jak na jedné straně působí nacionální impulsy, jak na druhé straně, dokonce až do hlubin náboženského cítění působí vzpírání se osobnosti, která chce stát sama na sobě, protože právě duše vědomá chce vyrazit ze svých schrán. A tyto síly, tyto dvě síly, které jsem právě charakterizoval, je nutno studovat v jejich účincích, když nyní pohlížíme na další vývoj reprezentativních nacionálních států, Francie a Anglie. Tyto státy sílí. Ale tak, že ve svém zřetelném diferencování ukazují, jak tyto dva impulsy, impuls nacionální a impuls osobnosti, různým způsobem ve Francii a Anglii na sebe navzájem působí, a jak neprojevují nic, co by bylo lidsky nově produkováno jako základ pro dějinnou strukturu Evropy, nýbrž jen vyjevují staré věci v proměně podobě. Lze říci: Toto zesílení nacionálního prvku, to se ukazuje obzvláštním způsobem v Anglii, kde osobní prvek, který např. v Husovi působil jen jako náboženský patos, se spojuje s prvkem nacionálním, a kde se spojuje s impulsem osobnosti duše vědomé a stává se tím více parlamentarismem, čím více parlamentarismus vytváří, takže se tam vše obrací v politický směr. Vidíme, jak ve Francii převažuje - navzdory nacionálnímu prvkem, jenž působí právě silně prostřednictvím temperamentu a jiných věcí - toto postavení osobnosti na sobě samé, a dává jiný odstín. Zatím co v Anglii dává silnější zabarvení spíše nacionální odstín, dává ve Francii odstín spíše prvek osobnosti, odstín viditelný a působící směrem navenek.

Že tyto věci působí, že objektivně působí - nikoli z lidské libovůle - to vidíte tam, kde působí jeden z impulsů (*impuls nacionální a impuls osobnosti*). Ale nestává se plodným. Zůstává sterilním, protože zevně nenachází žádnou podporu, a protože protiimpuls je ještě dosti silný, aby jej potlačoval. Ve Francii působí nacionální impuls tak silně, že emancipuje francouzský národ od papežství. Proto to také byla Francie, která přinutila papeže k přesídlení do Avignonu. Proto je zde připravována půda pro emancipaci osobnosti. V Anglii působí silně nacionální

impuls, ale současně jakoby vrozenou silou impuls osobnosti. Kultura se vysokou měrou emancipuje od Říma v celém národě, který si také dává svoji vlastní strukturu vyznání. Ve Španělsku vidíme, jak impuls sice působí, ale nemůže se ani probíjet skrze přirozený nacionalismus, ani nemůže osobnost nabýt vrchu nad sugestivním prvkem. Zde zůstává všechno, abych tak řekl, ve skořápce, a dostává se do dekadence dříve, než se to může rozvinout.

Vnější věci jsou skutečně jen symptomy pro to, co my skrze tyto symptomy hledáme. A řekl bych: Je nabíledni, chceme-li jen vidět, jak to, co je obvykle označováno jako historické skutečnosti, jsou jen symptomy. Roku 1476 byla na zdejší švýcarské půdě svedena významná bitva. To, co žilo v lidských duších tehdy, když byl Karel Smělý u Murtenu poražen, projevuje se nám symptomaticky nejvýznamněji v této bitvě (u Murtenu) roku 1476. Počíná vyhlazování, hubení rytířstva, úzce spojeného s římským papežstvím, počíná odstraňování rytířského stavu. Ale je to opět vlna (**znamení**), která jde celým tehdy civilizovaným světem, která se zde zcela evidentně dostává na povrch.

Přirozeně, když se něco takového chce dostat na povrch, je tu protitlak starého. Vedle normálního pochodu, jak víte, je tu vždy všechno možné luciferské a ahrimanské, co pochází z opozdilých (**zpět zůstavších**) impulsů. To se pokouší uplatnit se. To, co jako normální impuls vstupuje do lidstva, musí bojovat proti tomu, co sem přichází lucifersko-ahrimanským způsobem.

A tak vidíme, že právě ten impuls, který se objevuje názorně v Husovi, Lutherovi, Kalvínovi, Wiclefovi, musí bojovat. Symptom pro tento boj vidíme na vzpouře spojeného Nizozemí proti Filipově lucifersko-ahrimanské osobnosti. A vidíme jeden z nejvýznamnějších bodů obratu (ale můžeme jej chápat jen jako symptom) roku 1588, kdy je španělská armáda poražena a tím odraženo všechno to, co se ze Španělska vyvinulo jako nejsilnější odpor proti vzejití emancipované osobnosti. V nizozemských bojích za svobodu a v porážce španělské armády byly dány vnější symptomy. Jsou to jen vnější symptomy, neboť skutečnosti dosáhneme jen tehdy, jestliže budeme chtít jít pomalu cestou k nitru. Ale když se takto vzvednou vlny, projevuje se stále více nitro. Tato vlna roku 1588, když byla „nepřemožitelná“ armáda poražena, ukazuje právě na to, jak emancipující se osobnost, která chce v sobě vyvíjet duši vědomou, jak se vzepřela proti tomu, co v nejstmulnější formě zůstalo z duše rozumové nebo citivé.

Je nesmyslem pozorovat dějinný vývoj lidstva tak, že pozdější je následkem dřívějšího. Příčina, následek, příčina, následek atd. - To je přece

ohromně pohodlné. Je to pohodlné obzvláště při profesorském výkladu dějin. Je přece nesmírně pohodlné takto. .. nu, takto se belhat krok za krokem od jedné historické skutečnosti ke druhé. A nejsme-li slepí a nespíme-li, ale díváme-li se na věci s otevřenými očima, tak historické symptomy nám samy ukazují, jak je takovéto uvažování nesmyslné.

Vezměte si historický symptom, který je z jistého hlediska skutečně mimořádně osvětlující. Všechno to, co tu vystoupilo vzhůru od 15. století a co mělo tyto impulsy, o nichž jsem se již zmínil (nacionální impuls, impuls osobnosti atd.), všechno to vyvolalo protiklady, které pak vedly k 30-leté válce. Zkoumání 30-leté války, jak se obvykle v dějinách líčí, je obzvláště málo vedeno ze stanoviska symptomatologie. Nemůžeme ji dost dobře pozorovat ani metodou tlachání u kávy. Neboť pro osudy Evropy nemělo přece jen až tak veliký význam, zda právě Martinic a Slavata a Fabricius byli vyhozeni z historického okna v Praze, a zda by se zabili, kdyby dole nebyla zrovna hromada hnoje. Tato hromada pozůstávala prý jen z papírových útržků, které tam sloužící z hradu naházeli a neodklízeli, až z nich konečně narostla hromada papírového hnojiště. Protože dopadli na ni, zůstali na živu. **(Pozn. vydavatele: Jde o tzv. druhou pražskou defenestraci roku 1598, jež se stala podnětem ke 30-leté válce.)** To je jenom roztomilá anekdota pro kávový dýchánek, ale že nějak vnitřně souvisí s vývojem lidstva, to se přece jen nemůže tvrdit!

Důležité každopádně je, že Jedyž začneme studovat 30-letou válku (nemusím vám říkat, že začala roku 1618), shledáme, že vznikla čistě z protikladů náboženského vyznání, z toho, co se vyvinulo proti starému katolicismu, proti starému katolickému impulsu. Vidíme všude, jak se z těchto protikladů vyvinuly těžké konfrontace novější lidské osobnosti vůči starému sugestivnímu katolicismu. Ale studujeme-li to pak až do konce a dojdeme-li k roku 1648, kdy, jak známo, Vestfálský mír učinil konec těmto bojům, potom si můžeme položit následující otázku: Co se tu vlastně stalo? Jestliže se totiž ptáme: Jak to vypadalo roku 1648 s protestantskými a katolickými protiklady?, co se z nich stalo během 30 let?, jak se to vyvíjelo?

Nu, není tu nic významnějšího, nic, co by člověku mohlo významněji padnout do oka, nežli že, pokud jde o protiklady mezi protestantismem a katolicismem a vším, co s tím souviselo, vypadalo to roku 1648 stejně jako roku 1618, a sice přesně stejně. I když mezitím jedno nebo druhé trošičku změnilo to, oč byly hádky započaty, bylo to alespoň v celé střední Evropě přece jen ještě přesně takové jako při vypuknutí. Pouze to, co se do toho vmísilo, co vůbec nebylo obsaženo v příčinách roku 1618, všechno to, co, když tu bylo vytvořeno jisté pole, se vmísilo, to dalo pak politickým silám v Evropě zcela jinou strukturu. Politický obzor těch, kteří se vmísili, se stal zcela jiným.

Ale to, co tu vzešlo při Vestfálském míru, nemá ani v nejmenším co činit s příčinami z roku 1618.

Právě u 30-leté války má tato skutečnost mimořádnou důležitost a dokazuje nám, jak nesmyslné je pozorovat dějiny z hlediska (jak se to obvykle dělá) následku a příčiny. Každopádně vyplynulo z toho, co se tu vyvinulo, právě to, že vedoucí postavení Anglie a Francie, jehož tyto země v Evropě dosáhly, vzešlo více nebo méně z této války, že souvisí s vývojem této války. Ale nesouvisí opravdu nikterak s příčinami, které k ní vedly.

A právě to je tím nejdůležitějším ve vývoji novodobých dějin: Že v návaznosti na 30-letou válku se vyvíjejí nacionální impulsy ve spojení s ostatními impulsy, které jsem charakterizoval. Vyvíjejí se k tomu, že Francie a Anglie se stávají reprezentativními nacionálními státy. Mluví-li se dnes na Východě tak mnoho o nacionálním principu, nesmí se při tom zapomínat, že tento nacionální princip se přesunul na Východ ze Západu. To je jako s prouděním pasátu na Zemi. Tak šel proud nacionálního impulsu ze Západu na Východ. To si musíme jen dostatečně ujasnit.

Nyní je zajímavé, jak se jedno a totéž - (nacionální impuls ve spojení s emancipací osobnosti) ve dvou diferencovaných útvarech, které, jak jsme viděli, se roku 1428 začaly zřetelně diferencovat - vyjímá zcela odlišně. Ve Francii se nuance emancipace osobnosti uvnitř národního elementu vyjímá tak, že se obrací především dovnitř. Řekl bych: Jestliže tato linie (viz obr.) je nacionální prvek a na jedné straně od něho je člověk, na druhé straně lidstvo, svět, pak přijímá ve Francii vývoj směr od

nacionálního prvku k člověku,
v Anglii směr k lidstvu.

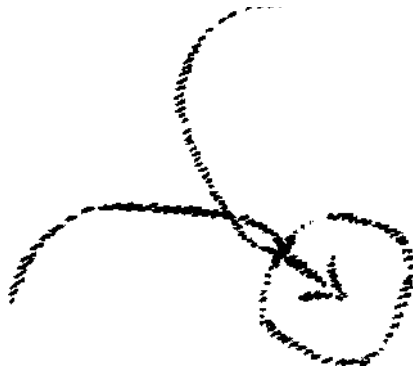
Francie přeměňuje národní
prvek uvnitř národního státu
tak, že směřuje k přeměnění
člověka v sobě samém, že
směřuje k tomu, učinit
člověka něčím jiným. V

Anglii přijímá z nacionálního prvku prvek osobnosti tu povahu, že se chce vnášet do celého světa, že chce celý svět učinit takový, aby všude vyrůstala osobnost. Francouz se chce spíše stát vychovatelem osobního prvku v duši, Angličan se chce stát kolonizátorem celého lidstva jako vštěpovatel osobnosti. Dva zcela odlišné směry — mateřskou půdou je nacionální prvek. Jednou se obrací směrem do nitra duše. Po druhé směřuje navenek, do duše lidstva. Máme tudíž dva souběžně jdoucí proudy ve Francii a v Anglii se dvěma velmi silně se lišícími odstíny. Proto také mohl jen ve Francii, kde bylo uchopeno nitro osobnosti, vést útvar, který se tu nyní vyvinul (jak

jsem to charakterizoval), k revoluci - přes Ludvíka XIV. atd. V Anglii vedl tento útvar ke klidnému liberalismu, protože se vyvíjel směrem navenek, ve Francii směrem dovnitř, k nitru člověka.

Je pozoruhodné, že se to projevuje i geograficky, a ukazuje se to zcela zvláštním způsobem tehdy, pozorujeme-li opět jistý bod obratu (*mezník*) v dějinách jako symptom, onen bod obratu, kdy Napoleon, zrozený z této revoluce, je roku 1805 poražen Angličany v bitvě u Trafalgaru. Neboť co se tu projevuje? Napoleon sice jako pozoruhodně zvláštní, ale přece jakožto reprezentant francouzské bytostné podstaty, znamená obrat směrem do nitra také zeměpisně, směrem do evropského kontinentu. Představíte-li si Evropu jako tento útvar (viz obr.), byl Napoleon právě touto bitvou u Trafalgaru - vtlačen do Evropy (viz šipku), Anglie ven do celého světa opačným směrem. Přitom nesmíme zapomínat, jak tato diference potřebuje též konfrontaci. Potřebuje svou konfrontaci (*vypořádání se*), musí se jaksí jedno obrousit o druhé. To se děje v boji o vládu v Americe. To vzchází již poněkud z tohoto bodu obratu roku 1805. Vidíme však, když obrátíme svůj pohled na několik předcházejících desetiletí, jak to, co právě způsobilo nuanci ve francouzském prvku, ro- mánství, je pro svět zatlačeno zpět anglosaským prvkem v severní Americe.

Tak cítíte (jestliže jen chcete), co tu vládne a působí. Tak vidíte, jak tento impuls vědomí svojí silou jaksí jak kouzelnický učeň vyvolává v život nacio-

nální impulsy, které se nejrůznějším způsobem a v nejrůznějších odstínech včleňují do lidstva. K těmto věcem je možno se dostat jen tehdy, jestliže všude studujeme impuls vědomí. Je třeba se přitom však vyhnout pedanterii, abychom si uchovali volnost pohledu pro významné a nevýznamné, pro charakteristické a necharakteristické (pro víceméně charakteristické). Pak můžeme proniknout od vnějších symptomů k vnitřnímu běhu skutečnosti. Neboť vnější projev je právě zhusta dokonce zcela v rozporu s tím, co jako impuls vlastně spočívá v nitru osobnosti.

A zvláště v oné době, kdy osobnost je stavěna na sebe samu, tu zevní věci velmi často odporují tomu, co vlastně v osobnosti spočívá jako impuls. Také se to ukazuje, když symptomaticky sledujeme tento vývoj novějších dějin lidstva. Je tomu všude následovně: zde jde proud (červeně šrafováno), zde je povrch... a školní učitelé líčí dějiny jako něco neskutečného. Ale pohlédněte, existují body, do dějinných událostí vstupují jakoby vlny, které se tu vzdouvají (někdy zcela jakoby sopečnou silou) vzhůru. To je to, co je zde dole. Na jiných bodech opět, tam to, abych tak řekl, vykukuje ven, a jednotlivé historické události prozrazují to, co je pod povrchem. Tyto jsou potom jako symptomy obzvláště charakteristické. Ale někdy to jsou právě symptomy, kdy musíme (když pohlédneme na symptomatickou skutečnost) velmi silně odvrátit pohled od vnější stránky věci.

červeně

Obzvláště charakteristickou pro vzejití impulsu duše vědomé na západě Evropy je jedna osobnost - a to jak svým osobním vývojem, tak i svým celým postavením do novějšího dějinného života. Postavila se na počátku 17. století právě do tohoto diferencování francouzského a anglického impulsu s jeho celou působností, kterou

již tehdy tento impuls vyvinul na ostatní Evropu. V 17. století působil již po delší dobu, již se to rozšiřovalo. Byla to osobnost naplněná skutečným, hlubokým citem vděčnosti za vše, co jako poznání přijala. V nejvyšším stupni vzorným způsobem vděčná za všechno, co jí přicházelo vstříc jako dobrota lidstva. Byla velmi učená, spojujíc v sobě téměř celou učenost doby, osobnost mimořádně mírumilovná, jsoucí nepřitelem světových sporů, jako vladař naplněná ideálem, aby ve světě byl mír, přímo moudrá, pokud jde o rozhodování a impulsy vůle, naplněná mimořádně hlubokou náklonností k přátelskému jednání s lidmi. Tak by bylo možno tuto osobnost vylíčit. Stačí být jen trochu jednostranným a můžeme ji takto vylíčit, jestliže se na ni díváme zevně, jak se nám líčí v dějinách.

Lze ji též vylíčit následovně, jestliže jsme opět trochu jednostranní. Lze pak říci: Byl to strašný marnotratník, který neměl vůbec zdání, co smí nebo nesmí vydat, byl to pedant, takový opravdu profesorský duch, který svoji učenost všude vnášel do abstrakce a pedantství. Lze říkat, že to byl člověk malomyslný, s malým charakterem, který se všude (kde bylo na místě se za něco udatně, pevně postavit) malomyslně stáhl nazpět a ze své malomyslnosti dal přednost míru. Lze říci: Byl to vychytralý člověk, který životem kličkoval tak, že všude volil chytře to, co mu dovolilo proklouznout atd. Lze říci: Byl to člověk, který hledal vztahy k ostatním lidem tak, jako hledají svoje vztahy k ostatním lidem děti. Měl ve svých přátelstvích prvek, který byl přímo dětinský a který přecházel až do fantasticko-romantického uctívání druhých lidí a v přijímání poct od jiných lidí... Stačí být jen trochu jednostranným atd., a můžeme pak říci jedno nebo druhé. Někteří říkali obojí. A to vše se říkalo o vnější historické osobnosti, Jakuba I., jak tu žil, jak vládl od roku 1603 do roku 1625. Bylo by možno mluvit tak, jak jsem mluvil prvně, bylo by možno mluvit tak, jak jsem mluvil po druhé... a obojí by se výborně na Jakuba I. hodilo. Neví se vůbec ani to, co žilo v jeho nitru ve skutečnosti, ani co v něm žilo jako v příslušníku vývoje lidstva novější doby, jestliže se líčí jedno nebo druhé. A něco takového (*dvojití pojmání osobnosti*) zdola nahoru přece vyráží právě v oné časové periodě, kdy Jakub I. vládl v Anglii. Tehdy se symptomy stávají silně charakteristickými pro to, co děje jako skutečnosti.

Nuže, o těchto věcech si pak promluvíme zítra dále.